

Urbanizace chudoby

Zprávy i obrazy z řady velkoměst Afriky, Asie a Latinské Ameriky ilustrují životní podmínky většiny jejich obyvatel. V nigerijském hlavním městě Lagosu žije podle odhadů jedenáct miliónů lidí, více než osm miliónů z nich nemá přístup k vodovodu. Nové Dillí v Indii obývá více než patnáct miliónů lidí a více než polovina z nich postrádá sanitární zařízení ve svých domovech. V brazilském São Paulu přes patnáct miliónů z celkového počtu dvaceti miliónů obyvatel nemá přístup ke zdroji nezávadné vody (UN-Habitat: 2003). Výčet by mohl pokračovat dál a prohlubovat tak skepsi, která pramení z alarmující situace chudých lidí ve městech po celém světě. Klíčové je proto nepodléhat katastrofickým scénářům a prosazovat dlouhodobá a udržitelná řešení.

Podíváme-li se na proces urbanizace v Evropě v době průmyslové revoluce, není možné si nevšimnout mnoha podobností s dnešním stavem. Přesto na počátku 21. století nelze považovat za jediné příčiny rostoucí urbanizace naší planety pouze rozvoj průmyslu a ekonomický růst. Ve snaze o nalezení řešení současné situace musíme porozumět širším souvislostem, věnovat pozornost procesům globalizace, demografických změnám, zamýšlet se nad kořeny růstu měst v historii jednotlivých států, věnovat pozornost národním a především mezinárodním trendům rozvoje atp. V praxi je nutné podporovat rozvoj samosprávy jednotlivých měst a zaměřit se na integraci problémů spojených s rapidní urbanizací do rozvojových studií i projektů pomoci.

Co je to slum?

Pojem slum souhrnně označuje místo hustě obydlené nejchudšími nebo vyloučenými skupinami obyvatel města, kteří žijí v neuspokojivých životních podmínkách. Existuje řada názorů na to, jak vlastně slum vymezit. Obecně se jedná o neformální osídlení, kde na omezeném prostoru žijí ti nejchudší v provizorně postavených příbytcích z běžně dostupného materiálu (dřevo, plech, karton, bambus, cihly aj.). Místo, které obývají, postrádá sociální zařízení, kanalizaci, přístup k základním veřejným službám a infrastruktuře. V prostředí se snadno šíří nejrůznější choroby, přičemž odpovídající zdravotní péče je často nedostupná. Nezřídka je slum charakterizován vysokou kriminalitou (násilí, prodej drog, prostituce) a přítomností sociálně-patologických jevů (domácí násilí, alkoholismus a další závislosti).

Boj s městskou chudobou

Snaha bojovat s městskou chudobou není novým trendem. Vlády v řadě zemí začaly již od 70. let provádět různé druhy programů, které měly zamezit rostoucímu počtu slumů. Od dříve častého řešení srovnat slum se zemí a jeho obyvatele bez jakékoliv alternativy vysídlit, se začalo upouštět. V 80. letech se poprvé objevily projekty, které měly ze slumů učinit lepší místo k životu. Programy zahrnovaly výstavbu hygienických zařízení nebo přestavbu domů svépomocí. Iniciativa se však v mnoha případech minula účinkem. Jedním z důvodů bylo opomenutí potřeby vyřešit vlastnická práva k půdě, na které se osídlení nacházela. Navštívíme-li některé z těchto míst dnes, nenajdeme po původních sídlišťích mnoho stop. Stojí zde luxusní hotely nebo sídla zahraničních společností.

Vlády rozvíjejících se a rozvojových zemí začaly většinou uplatňovat další taktiku: přesídlování. Přesídlení však stejně jako vyhnání znamená ztrátu místa pro život a dosavadního zdroje obživy i zpretrhání sociálních kontaktů. Je třeba zvolit optiku, ve které slumy nepředstavují pouze problém, kdy jejich obyvatelé musí být odsunuti, aby nebyli na očích. Slumy mohou být řešením. Jejich obyvatelé dennodenně dokazují své odhodlání, schopnost vystačit si s málem a zajistit tak v těžko představitelných podmínkách své rodině střechu nad hlavou i obživu (pouliční prodej, práce v továrně, úklid ulic, poklizení v bohatších domácnostech apod.). Jsou alternativou k nedostatečné nabídce levného bydlení, vyplňují trhlinu politik, které by měly zajistit dostupné bydlení všem podobně jako přístup k základním veřejným službám.

Záruka místa pro život – klíč k řešení

Slumy jsou jedním z důvodů, proč současná města v rozvojových a rozvíjejících se zemích dosahují svých environmentálních a prostorových limitů. V Indii více než 50 % městské populace žije ve slumech, v Peru se jedná o více než 70 %, v Ugandě dokonce odhady předpokládají, že přes 90 % lidí ve městech obývá slumy (UN-Habitat: 2006). V subsaharské Africe obecně za posledních patnáct let narostl počet obyvatel slumů dvojnásobně. Ačkoliv, podíváme-li se do některých měst, mnohé jejich oblasti bychom slumy ani nenazvali. I když zde lidé obývají půdu převážně nelegálně, nejsou tu k vidění jen nuzné chatrče, ale také několikapatrové zděné domy. Místní obyvatelé během generací přeměnili ubohé provizorium na praktická a důmyslná stavení. Co umožnilo takovou změnu?

Důvodem je především fakt, že po dlouhou dobu byla řada z těchto sídlišť ponechána bez většího zájmu ze strany majitelů půdy, na níž se chudí příchozí začali usazovat. Čím déle lidé půdu obývali bez povšimnutí, tím méně se obávali vyhnání. V řadě případů i samotný majitel pozemku (většinou město) do určité míry uznal práva místních obyvatel na zabranou půdu nebo dokonce přiznal vlastnické právo jednotlivým rodinám či komunitám. Z několika chatrčí na počátku 70. let pak vyrostlo osídlení, které dnes čítá tisíce domácností. Jakmile se obyvatelé slumů necítí ohroženi vysídlením, kdy mohou ztratit to jediné, co mají – svá obydlí, sami začnou stavět, vylepšovat své životní podmínky, podnikat. Stabilní bydlení a jistota obživy představují jeden z klíčů k řešení.